

ЛІТЕРАТУРА

1. Педагогічна майстерність. Підручник / За ред. І.А. Зязюна. 2-ге вид. – К., 2004.
2. Зязюн І.А. Педагогіка добра: ідеали і реалії. – К., 2000.
Кузьмина Н.В. Понятие «педагогической системы» и критерии её оценки // Методы системного педагогического исследования / Под. ред. Н.В. Кузьминой. 2-е изд. – М., 2002. – С. 7-52.
3. Кузьмина (Головко-Гаршина) Н.В. Предмет акмеологии. – СПб., 2002.
4. Словник термінології з педагогічної майстерності / Гол. ред. Н.М. Тарасович. – Полтава, 1995.
5. Остапенко А.А. Дидактические средства: попытка классификации // Педагогические технологии. – 2005. – № 1. – С. 3-21.
6. Остапенко А.А. Дидактический инструментарий учителя // Школьные технологии. – 2005. – № 2. – С. 130-141.

УДК 371. 135: 371. 4 (092)

ФЕНОМЕН ОСОБИСТОСТЕЙ

А.С.МАКАРЕНКА І

**В.О.СУХОМЛИНСЬКОГО У СТАНОВЛЕННІ
ПРОФЕСІЙНОЇ ПОЗИЦІЇ МАЙБУТНЬОГО
ВЧИТЕЛЯ**

**Н.М. Тарасевич
(Полтава)**

Розглядаються умови організації освітнього середовища вищого педагогічного навчального закладу, які сприяють становленню професійної позиції вчителя. Виокремлюється роль А.С. Макаренка і В.О. Сухомлинського у персоніфікації педагогічного знання.

Ключові слова: професійна позиція педагога, освітній простір навчання, персоніфікація повідомлення.

Рассматриваются условия организации образовательной среды высшего педагогического учебного заведения, которые способствуют становлению профессиональной позиции учителя. Вычленяется роль А.С.Макаренко и В.А.Сухомлинского в персонификации педагогического знания.

Ключевые слова: профессиональная позиция педагога, образовательная среда, персонификация сообщения.

The article deals with conditions of organization of educational environment in the higher pedagogical educational institution, which promote the professional position of the teacher. The role of A. S. Makarenko and B. A. Suchomlinsky in personification of pedagogical knowledge is singled out.

Key words: professional position of the teacher, educational environment, personification of the information.

Вивчення мотивації вибору старшокласниками профілю вищого навчального закладу дає невтішні результати, які в кращому випадку засвідчують домінування інтересу до профілюючого предмету [4, с. 49], що стиму-

лює навчальну діяльність майбутнього фахівця, але досить великий сектор у загальній картині детермінантів займають мотиви меркантильного характеру, деструктивні для ефективного професійного розвитку в умовах навчання. Особливо напружена ситуація складається в педагогічних вишах у зв'язку з падінням престижу педагогічної професії, її матеріальною незабезпеченістю, складними умовами роботи в сучасній школі [1, с. 67]. Дослідження орієнтації першокурсників на майбутню діяльність в освіті показало, що значний відсоток (до 35%) не пов'язує закінчення університету з роботою в школі. Це стосується не лише студентів фізико-математичного факультету, іноземної філології та істориків, які традиційно вибудовували суб'єктивні моделі своєї професійної діяльності поза школою, а й інших відділень. Вибір абітурією педагогічного вузу за інтересом до предмету може стимулювати академічну успішність студента, проте цей інтерес не має прямого зв'язку із становленням професійної позиції, в якій превалює гуманістична складова, орієнтація на освоєння закономірностей взаємодії у системі „людина-людина”, а предметні знання – необхідна, але недостатня частка, бо виступають не метою, а засобами педагогічної діяльності. Мета педагогічної діяльності – сприяння розвитку особистості учня – не може бути реалізована без знання психології дитини, пізнання своїх можливостей і знання шляхів вдосконалення професійної майстерності. Тобто, коли ми говоримо про студентів, які характеризуються відсутністю педагогічної мотивації або її хиткістю, маємо передбачити складний шлях психологічної перебудови молодого людини, котра обрала учительський фах, – насамперед розвиток у неї інтересу до вчительської праці, а вже потім оснащення її засобами впливу на особистість учня.

Предмет нашого дослідження – з'ясування педагогічних умов, які стимулюють формування професійної позиції майбутнього вчителя. Об'єкт – освітній простір навчання студентів першого і другого курсів філологічного факультету у процесі роботи над дисципліною „Основи педагогічної майстерності”.

Обмежений об'єм навчального навантаження (1,5 кредити) і складність поставлених завдань зумовили в організації діяльності студентів зробити акцент на самостійну роботу, насичену індивідуальними творчими завданнями, які дають можливість особистісно сприйняти навчальну інформацію. Ми виходили із розуміння педагогічної позиції як стійкої усвідомленої системи ставлень педагога до своєї професії [5, с. 28], яка формується в разі, коли знання опановуються на мотиваційному, змістовому і операціональному рівнях.

Для забезпечення навчальної мотивації ефективним прийомом стало створення емоційно-образних опор в уявленні майбутнього вчителя щодо сутності своєї професії. Це було потрібно, щоб теоретичне педагогічне знання персоніфікувалося в свідомості студента як яскравий факт, який дає можливість емоційно сприйняти ситуацію, пережити її проблему, осмислити сутність і уявити себе у подібних обставинах, що має стимулювати формування особистісного ставлення до педагогічної діяльності. Такими емоційними опорами у входженні наших студентів у професію стали образи особистостей Антона Семеновича Макаренка і Василя Олександровича Сухомлинського. Доля розпорядилася таким чином, що

обидва великі педагоги навчалися в Полтавському педагогічному (А.С.Макаренко – з 1914 по 1917 р., а В.О.Сухомлинський – з 1936 по 1939 р.), і навіть вже з цієї поважної причини не можна не звернутися до таких визначних постатей.

У викладанні курсу „Основи педагогічної майстерності”, перш ніж представляти його теоретичні положення на раціонально-логічному рівні, важливим було показати їх сутність через яскравий образ вчителя-подвижника, охарактеризувати непересічність особистості педагога, здивувати міццю його позиції і особливо підкреслити активність майбутнього педагога у студентські роки. Для виконання цього завдання робота з першокурсниками проходила в атмосфері „зустрічі” з А.С. Макаренком. Перша „зустріч” – під час проведення бесід у день народження А.С.Макаренка 13 березня. Готували і організовували розмову „Видатний випускник Полтавського учительського інституту Антон Семенович Макаренко” в кожній групі першокурсників студенти другого курсу (по 3-4 на групу). Бесіди проводилися в університетській кімнаті-музеї А.С. Макаренка. Для другокурсників ця діяльність була важливою педагогічною справою, яка давала можливість усвідомити надзавдання свого виступу, продумати прийоми організації співроздумів з аудиторією, відчуті свої можливості взаємодіяти і впливати на слухачів. Другим етапом, що різнився активним включенням першокурсників у взаємодію, був діалог студентів першого і другого курсів „Гортаючи сторінки „Педагогічної поеми”, який організовували теж другокурсники, підбираючи питання для обговорення книги, продумуючи технологію заходу у кожній групі. Завдання другокурсників–організаторів полягало у стимулюванні творчого ставлення першокурсників до аналізу ситуацій в книзі, з’ясування того, як спрацьовують набуті на першому курсі знання в аналізі майстерності А.С.Макаренка. Знайомство з постаттю видатного педагога, аналіз ситуацій в його книзі, як правило, не залишало студентів байдужими до педагогічних проблем і для багатьох сприяло осмисленню власного професійного вибору. Книга „Педагогічна поема” з динамічним сюжетом, яскравим словом, мажорною атмосферою не могла не вплинути на юнаків і допомагала уявити, пережити і осмислити суттєві ознаки педагогічної майстерності. Усі теоретичні положення першого модуля курсу „Основи педагогічної майстерності” (мета, засоби, результат педагогічної діяльності, педагогічна ситуація, педагогічна задача, рефлексивне управління, оптимістичне прогнозування і багато інших) „опредмечувалися” в аналізі фрагментів діяльності А.С.Макаренка. Успіхи педагога-майстра ставали зрозумілими, бо виокремлювалися і осмислювалися професійні властивості його особистості: гуманістична спрямованість, професійна компетентність, педагогічна техніка і розвинуті здібності. Усвідомлення суті педагогічної майстерності видатного педагога допомагало студентам осмислити досвід власного навчання у школі, діяльність своїх педагогів, спроектувати власну позицію у запропонованому контексті.

Для забезпечення операціонального компоненту педагогічної позиції діяльність першокурсників організовувалася таким чином, щоб тренінгові вправи, передбачені кожною темою, підсилювалися в ситуації творчого заліку, де набуті знання і вміння демонструвалися в театралізованому дійстві

„Хочу бути хорошим учителем!” До організації цього заходу також залучалися дружокурсники, виступаючи ведучими конкурсів, кураторами, декораторами. Третьокурсники працювали в журі. Захід названо вернісажем, тут першокурсники демонстрували свою вправність старшокурсникам. Вони показали прийоми саморегуляції, мімічної та пантомімічної виразності, техніку мовлення і вміння аналізувати ситуації „Педагогічної поеми”. Дуже важливим було створити на вернісажі атмосферу в дусі Макаренка. Серед інших, однією з улюблених студентами вправ була ситуація, підказана Антоном Семеновичем: „Я став справжнім майстром лише тоді, коли навчився вимовляти „іди сюди” з 15-20 відтінками, коли навчився давати 20 нюансів у постановці обличчя, постаті, голосу. І тоді я не боявся, що хтось до мене не підійде або не відчуже того, що потрібно” [3, с. 261]. Ця вправа давала можливість виявити мистецтво тону, творчість у володінні словом. Завершувався вернісаж аналізом журі і рішенням, теж запозиченим з практики Макаренка – за традицією, прибирання зали доручається групі, яка перемогла.

„Зустріч” з Макаренком на першому курсі відбувалася і при опрацюванні фрагментів його творів „Деякі висновки з мого педагогічного досвіду”, „Промій досвід”, що дало можливість студентам відчутти прозорість думки, чіткість логіки педагога і замислитися над проблемами професійного самовзначення.

Результати навчання за I модулем першокурсники характеризували у заключному висновку про свою роботу „Що я взяв на заняттях з педагогічної майстерності”. Аналізуючи їх, ми об’єднали відповіді за трьома групами: приріст знань, набуття вмінь, зміни у ставленнях. Як ми й очікували, майже всі студенти фіксували набуття корисних знань (підкреслимо: корисних, що вже містить ціннісну компоненту), обережно (57%) відмічали набуття умінь, (особливо стосовно встановлення контакту з аудиторією, прийомів саморегуляції, побудови розповіді, наприклад: „Навчилася володіти собою, дивитися в очі”, „Навчилася контролювати свої емоції, оптимістично мислити”, „Навчилася аналізувати роботу одногрупників”). І що стало особливо важливим наслідком роботи над першим модулем – 64 % студентів підкреслювали переосмислення ставлення до професії: „Курс допоміг усвідомити себе педагогом, поки що з маленької літери”, „Орієнтація на людину і людське є визначальним і рушійним у педагогічній діяльності. Усе інше – супутнє. Усе інше є засобом втілення гуманістичної ідеї”, „Буду намагатися, щоб моя майбутня діяльність була схожа на діяльність Макаренка, Сухомлинського, Амонашвілі” Переважна більшість фіксувала усвідомлення складності педагогічної діяльності і одночасно бажання працювати над собою, щоб набутти вправності у майбутній професійній діяльності.

Другий модуль курсу „Майстерність педагогічної взаємодії” ставив перед студентами завдання з’ясувати, як слід організувати педагогічне спілкування на засадах гуманності, толерантності, полісуб’єктності, що стало провідною ідеєю освітньої ідеології педагогіки ХХІ століття [6, с. 4]. Саме у контексті набуття готовності будувати педагогічний діалог визначальним авторитетом для дружокурсників постає особистість Василя Олександровича

Сухомлинського. Його служіння школі, мудрість думок про духовний контакт з дітьми, акцент на розвитку почуттєвої сфери школяра – в центрі уваги другокурсників. Головна книга В.О. Сухомлинського для них – „Серце віддаю дітям”. Стосовно її ідей другокурсники вели діалог зі студентами третього курсу. А на основі творів про В.О. Сухомлинського (А. Борисовського, С. Соловейчика, Б. Тартаковського, І. Цюпи, інших) другокурсники вели розповіді про цього великого педагога в кімнаті-музеї і в зеленому класі ботанічного саду університету. Підготовка до розповіді давала студентам можливість доторкнутися до сповненого драматичних колізій життя натхненного педагога, виокремити значущі для себе і співрозмовників факти, щоб захопити слухачів ідеєю професійного служіння, відданості педагогічній справі і великої відповідальності за наслідки своєї діяльності. Для багатьох другокурсників (а було залучено до проведення бесід 22 студенти із 93) День В.О.Сухомлинського 28 вересня – стає для них днем професійного змушнення, днем успішної самореалізації, професійного самоствердження.

Студенти другого курсу, крім книги „Серце віддаю дітям”, опрацьовують статтю В.О.Сухомлинського „Слово вчителя у моральному вихованні”, знайомляться з бесідами педагога за книгою „Як виховати справжню людину” і аналізують його виступ „Витоки громадянської зрілості”, записаний фірмою „Мелодія”. Ці джерела допомагають пізнати глибину особистості педагога, стимулюють замислитися над важливістю духовного світу вчителя, котрий багато працює і тоді має що віддавати дітям.

Другий модуль, як і перший, завершується творчим заліком – турніром „Сходінка до майстерності”, який містить іспити: психологічний, педагогічний, технологічний та кільцівку педагогічних ситуацій. До організації турніру підключаються студенти третього курсу як ведучі, куратори, запрошуються четвертокурсники для аналізу в складі журі. Як правило, залучається їх до 30 для підготовки і організації цього заходу. Проведення творчого заліку переслідує не лише реалізацію функції контролю, а й навчальної, бо сприяє узагальненню і систематизації набутого досвіду, а також виховної – через співпереживання у яскравих динамічних формах зміцнювати позитивне ставлення до майбутньої професії, сприяти формуванню професійної позиції.

Досвід роботи над курсом педагогічної майстерності довів, що у формуванні педагогічної позиції майбутнього вчителя на перших етапах професійного виховання головними умовами є:

- створення цілісного освітнього простору, який вбирає не лише аудиторну роботу, але й різні форми позааудиторної діяльності: виконання творчих завдань, проведення конкурсів, діалогів, бесід;

- стимулювання співробітництва студентів як у межах групи, так і в міжкурсній взаємодії, залучення представників різних курсів до виконання педагогічних ролей: членів журі, кураторів, ведучих конкурсів тощо;

- персоніфікація повідомлення, розкриття сутності наукових проблем через яскраві образи педагогів і їхньої діяльності, через „опредмечення” теоретичних абстракцій. У досвіді роботи Полтавського університету вели-

кий вплив як орієнтирів професійного зростання студентів мають постаті А.С. Макаренка і В.О. Сухомлинського, це допомагає створити емоційний фон для сприймання теоретичного матеріалу, сприяє особистісному включенню студентів у навчальний процес;

– проживання отриманої інформації у різних формах (виконання дослідницьких творчих робіт, драматизація педагогічних положень, візуалізація інформації, виконання педагогічних завдань на молодших курсах), що додає креативності майбутньому вчителю, формує інтерес до педагогічної діяльності, сприяє становленню професійної позиції.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гриньова М.В. Формування совісті й відповідальності у майбутнього вчителя-громадянина /Збірник наукових праць Полтавського державного педагогічного університету ім. В.Г.Короленка. Серія „Педагогічні науки”.— Вип. 6(45). — Полтава, 2005. — С. 85-88.

2. Дмитренко Т.Г. Освоение будущим учителем педагогической системы А.С.Макаренко // Тезисы международной научно-практической конференции „Наследие А.С.Макаренко и современность” (10-12 марта 1993 г.). — М., 1993. — С. 96-98.

3. Макаренко А. С. О моём опыте // Педагогические сочинения: В 8-ми т. — Т.4. — М., 1984. — С. 248 - 266.

4. Семиченко В.А. Психологія педагогічної діяльності: Навч. посібник. К., 2004. — С. 45-49.

5. Словник термінології з педагогічної майстерності. — Полтава, 1995.

6. Тарасевич Н.М. Педагогічна майстерність: Навчальний посібник: дидактичний супровід II модуля курсу. — Полтава, 2007.

УДК 37.026:371.213:371.315.6

ДІЯЛЬНІСТЬ ВЧИТЕЛЯ-МАЙСТРА ПОЧИНАЄТЬСЯ З ЦІЛЕПОКЛАДАННЯ: ОБҐРУНТУВАННЯ ТЕХНОЛОГІЇ ДІЇ ВЧИТЕЛЯ ОСНОВНОЇ ШКОЛИ ЗА А.С. МАКАРЕНКОМ

О.І. Виговська
(Київ)

У статті коротко викладено результати наукового дослідження, проведеного автором з метою повернути педагогічній діяльності її суб'єкт – вчителя та забезпечити його якісною педагогічною освітою на рівні майстра педагогічної справи. Пропонована концепція сучасної педагогічної діяльності вивірена визнаною практикою Макаренка і вирізняється від усталених тим, що надає можливість вчителю відповідати усім викликам часу, бути, з моменту її опанування, самодостатнім, творчим, професіоналом, майстром.

Ключові слова: самодостатній, творчий, професіонал, майстер.

В статтє кратко изложены результаты научного исследования,